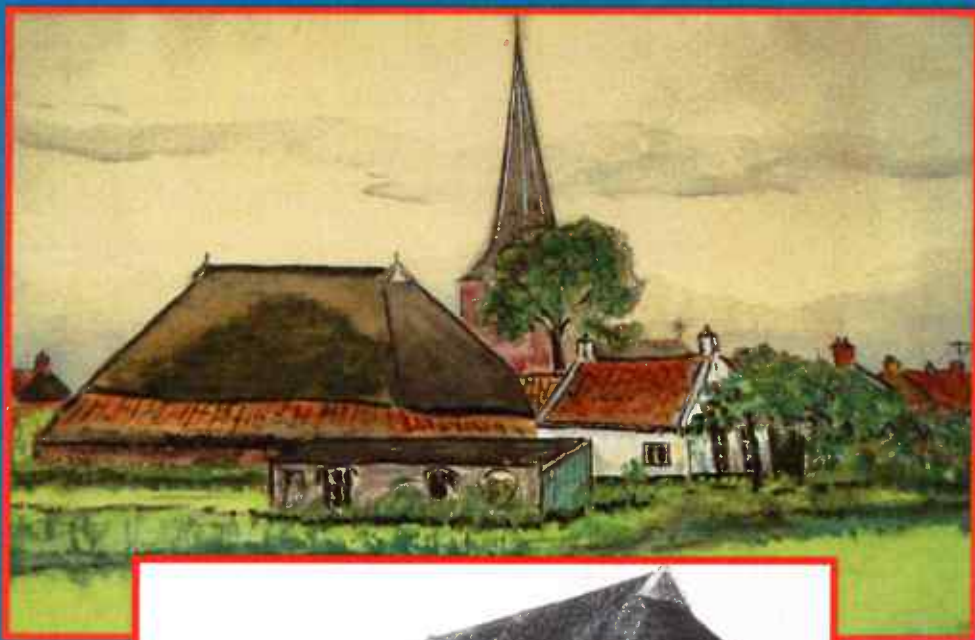




Historische Kring Zuidhorn

juni 2011 nr.1



losse nummers € 2,50

Contactblad van de Historische Kring Zuidhorn

Nummer 1 juni 2011

Bestuur van de HKZ

Voorzitter G.J.Bosma

Secretaris G.Pellenbarg - Hesse

Penningm. P.Jonkman

Overige leden E. Mobach – Visser, W.Renkema, A.W.Teelken,
G. van Agteren-Birza (aspirant)

Archief W. Renkema. Het archief bevindt zich in het gemeentehuis

Website *www.historischekringzuidhorn.nl*

Redactie

S.H.J. Attema, P. Helmus en W. Renkema

Inhoud

Van de redactie	blz. 3
Harm Poort, een veelzijdig zakenman in Noordhorn.....	blz. 4
Uit het fotoarchief van Arnold Wegman: Het Zonnehuis....	blz. 9
Huisartsen in Noordhorn	blz. 12
Handel in zitplaatsen in de Ned. Herv. kerk	blz. 18
Wonen aan de Frankrijkerlaan	blz. 21
Verdwenen voetpaden	blz. 26

Foto omslag: Tekening en foto van het voormalig vervoersbedrijf Drenth op de hoek van de Jellemaweg en de Gaickingalaan

Van de redactie

Sommigen van u wonen al vanaf hun geboorte in Noord- of Zuidhorn of in Brilt. En vaak woonden ook hun ouders en grootouders al hier. Voor hun begint de lokale geschiedenis veel vroeger dan voor mij en de andere import bewoners die hier eerst op volwassen leeftijd kwamen wonen.

Wat wij gemeen hebben is de belangstelling voor de lokale en regionale geschiedenis. Een belangstelling die, wat mij betreft, voortkomt uit een gevoel van verbondenheid met de plaats waar u en ik besloten te blijven en uit de behoefte om hier alsnog wortel te schieten.

Ik denk dat ik dat gevoel en die behoefte met velen van u deel.

De bekendheid met de geschiedenis van de lokale gemeenschap schept een band. Door de verhalen die je leest en hoort krijg je een steeds beter beeld van de ontwikkeling die hier heeft plaats gevonden. En wandelend of fietsend door de dorpen vallen je steeds meer dingen op en je gaat je in deze omgeving steeds meer thuisvoelen.

De teksten en illustraties in dit, en in de volgende nummers zijn bedoeld om dit bindingsproces te ondersteunen. Ze werden geschreven door *autochtonen*, zoals Piet Helmus en Arnold Wegman maar ook door *nieuwkomers* zoals Ettelies Mobach, Wiebe Renkema en Nico Attema.

Ze kwamen tot stand dankzij de medewerking van (oud) inwoners. Hun verhalen, brieven, oude foto's, rekeningen, bewaarde krantenberichten enz. hielpen ons bij het schrijven van hopelijk interessante verhalen en anekdotes over het verleden.

Daarom roep ik u op om zaken die u al jarenlang bewaarde en waarvan u nu denkt: "daar kunnen zij vast wel wat mee", te melden. Neem dan contact op met ons.

Wij wensen u veel leespezier

Namens de redactie Nico Attema

Een veelzijdig zakenman/uitgever in Noordhorn

Harm Poort 1880-1955

Aan Harm Poort bewaar ik veel herinneringen en die zijn heel positief. Poort was niet een in veel opzichten markante figuur, wellicht eerder wat bescheiden. Altijd even vriendelijk en behulpzaam bewoog hij zich min of meer onopvallend tussen zijn mededorpsgenoten, alhoewel zijn manier van lopen wél opviel, hij was een beetje mank.

Deze bijdrage tracht iets te vertellen over Harm Poort als zakenman, eigenaar van een klein bedrijf, maar niet minder over hem als persoon. Het echtpaar Poort had geen nageslacht maar wel interessante familiebanden.



Afb. 1 Aan de Langestraat in Noordhorn stonden nog niet zo lang geleden ongeveer evenveel winkels als gewone burgerhuizen. De huizen staan er nog, de winkels zijn, op een enkele na, allemaal verbouwd tot woonhuizen, waarbij de voorgevels als regel nog veel gelijkenis vertonen met de oude (winkel)gevels. Aan de oostkant, halverwege de molen en de toren van de Hervormde kerk, staat een huis met betrekkelijk geringe afmetingen, waarvan de voorgevel er nu nog precies zo uitziet als toen het nog een winkel was en dat is al heel lang geleden. Het enige verschil met vroeger is dat het raam links van de voordeur toen een etalage was, hier bevond zich het boekwinkeltje van Harm Poort.

Boekhandel, boekbinderij en uitgeverij

Een bedrijf met een personeelsbestand van ongeveer 20 werknemers was in Noordhorn honderd jaar geleden een uitzondering, ik ken er maar één: scheepswerf Barkmeijer aan het Hoendiep. Er waren meer bedrijfjes met alleen de eigenaar als personeelslid, een Z.Z.P 'r zouden we in 2010 zeggen. Een mooi voorbeeld daarvan was kantoorboekhandel Harm Poort aan de oostkant van de Langestraat, naast de oude dokterswoning, op de foto (afb.1) het witte huis links. Er lopen ongetwijfeld nog Noordhorners rond die de naam Poort iets zegt. Leverancier van schoolspullen als schriften, pennen met of zonder penhouder, inkt en potloden en allerlei andere schrijfbehoeften. Met een pen wordt hier dan wel een kroontjespen of een vulpen bedoeld; balpennen bestonden nog niet.



Afb. 2 Buitenkant van een schrijfmap met inhoud. Zo maakte men vroeger reclame voor de eigen producten.

Je kon in zijn winkeltje ook gewone lees- en lesboeken kopen. Mijn eerste leesboek dat ik op mijn verjaardag kreeg, kwam bij hem vandaan evenals de vulpen, een novum in ons gezin, die ik moest aanschaffen toen ik in 1950 leerling werd van de Christelijke Mulo aan de Gast. Hij had in zijn zaak ook een beperkte uitleen van leesboeken en een boekbinderij, in een apart schuurtje achter de woning.

Een jonge zakenman

Het winkeltje van Harm Poort, zijn boekbinderij en boekhandel, bestond al heel lang. Op verschillende plaatsen kom je zijn naam tegen, vooral als leverancier van schoolspullen, overige leermiddelen en complete bibliotheken en schrijfpapier; maar ook als landgebruiker, zal wel een groentetuintje geweest zijn. Deze laatste gegevens komen uit het archief van de school met de Bijbel aan de Gast. De notulenboeken vanaf ongeveer 1900 zijn voorzien van een bescheiden stickertje met zijn naam. Zijn moeder, waar hij bij inwoonde, had ook een winkel; zij verkocht o.a. petroleum. Dat zij niet geheel onbemiddeld was, blijkt uit een flinke lening aan de nieuw gebouwde, daarnet genoemde, school in 1906. Harm bezat verder op financieel gebied een bepaalde deskundigheid, want hij beheerde een deel van het geld voor de nieuwbouw en zorgde ook dat er geld binnenkwam, via o.a. de jongelingsvereniging. Hij was toen nog met maar net twintig!



Afb. 3 Harm Poort op jonge leeftijd

Een echte dorpswinkelier

In de tijd van Harm Poort was het gezegde: 'Time is money', nog niet ingeburgerd. Als je het piepkleine winkeltje binnenkwam dan zat de oude baas op een stoel als een toonbeeld van rust achter de toonbank. Ik noem hem oude baas; hij was immers 58 jaar ouder dan ik. En wat rook het daarbinnen heerlijk te midden van al die boeken; ik voelde me daar echt op mijn gemak. Als ik de keus had tussen een snoepwinkel en deze zaak, dan wist ik het wel. Poorts gemoedelijke houding straalde iets uit van: ik ben altijd in voor een praatje. En dat was hij dan ook. Naast het spreken beheerste hij minstens zo goed de kunst van het luisteren, want hij had veel kennis, vooral van de historie en dan met name van deze omgeving. En die kennis was bij uitstek iets van overlevering. Harm Poort hield deze kennis niet voor zich alleen. Hij heeft, met de zeer beperkte middelen die hij tot zijn beschikking had, er veel mee gedaan. Het kopje boven dit artikel heeft niet voor niets in de titel: een uitgever in Noordhorn; uitgever van eigen boekwerkjes. Zijn oeuvre als auteur was weliswaar beperkt want hij heeft geen kast vol literaire hoogstandjes nagelaten, wel een paar heel interessante boekwerkjes over diverse wetenswaardigheden van de dorpen Noordhorn en Zuidhorn van vroeger en een goed, geloofwaardig en ietwat emotioneel verhaal over de Mepsche van 't Faan en zijn gruweldaden. Schrijven over Noordhorn, terwijl hij er zelf niet geboren was, dat vraagt om nadere uitleg.

Poort als doorgever van oude verhalen

Harmen Folkert Poort was geboren in 1880 in Munnekezijl als oudste zoon in het gezin van Johannes Poort en Geertruid Dijkstra. Hij was getrouwd met de twaalf jaar jongere Klazien Bonjernoer, afkomstig uit Warffum. Het echtpaar Poort had geen kinderen. De vader van Harm was geboren in Grootegast, daar kwam dus die overlevering niet op voorhand vandaan. Poort senior had ook niets van doen met het uitgeven van boeken want hij was smid van beroep, evenals veel meer leden van het geslacht Poort. Harm Poort putte uit andere bronnen. In het boekje 'de kerken van Zuid- en Noordhorn' vermeldde hij nadrukkelijk dat zijn kennis van de regiogeschiedenis voor een groot deel doorverteld werd door zijn moeder, Geertruid Dijkstra, en zijn grootmoeder, Geertje Hoekstra, beiden in Noordhorn geboren. Zijn grootmoeder, uit 1818, had de oude borg Bijma persoonlijk



Afb. 4 Harm Poort

goed gekend. De gruweldaden van de Mepsche lagen toen nog vers in het geheugen. Daar werd in die tijd natuurlijk nog veel over gesproken. Poort was een huisvriend en kwam regelmatig bij ons thuis over de vloer. En wat hij vertelde maakte altijd grote indruk op mij. Veel van zijn verhalen zijn nog niet uit mijn geheugen verdwenen. Voor mij heeft hij daarom best veel betekend; ik was, wat men noemt, een nieuwsgierig Aagje. Voor mijn grote behoefte om veel over vroeger aan de weet te komen kon ik prima bij hem terecht. Nieuwsgierigheid naar het verleden werd mede door zijn toedoen omgevormd tot kennis van de historie, en waar kun je beter beginnen dan dicht bij huis: in je eigen dorp dus.



Afb. 5 Klazien Bonjernoer

Liefde voor geschiedenis heb ik, zeker voor een deel, van Harm Poort geërfd. Ik ben hem er nog dankbaar voor. Toen ik een jaar of veertien was heb ik nog wel eens kwitanties voor hem gelopen of andere boodschappjes gedaan. Zijn eigen loopvaardigheid was immers niet zo groot, daarom kon hij wel een paar jonge benen gebruiken. Maar in het verhalen vertellen over aloude tijden was hij voor mij ongeëvenaard, en waarschijnlijk niet alleen voor mij. Toch vermelden zijn boekjes nogal wat feiten en feitjes die niet bij zijn moeder of grootmoeder vandaan kwamen. Hij had duidelijk ook veel gelezen en, als boekhandelaar ook niet zo onlogisch, goede en adequate bronnen tot zijn beschikking. Ook zijn kennissenkring loog er niet om; hij kon met iedereen praten.

Al bewoog zijn kennis en archaïsch aandoende schrijfkunst zich dan weliswaar niet op hogeschool- niveau, hij had wat te vertellen en daar kunnen wij nu, anno 2011, nog van profiteren. Doorvertelmensen zoals Harm Poort beginnen schaars te worden. Nostalgie? Mogelijk wel, maar dan wel sympathieke nostalgie, passend bij een historische kring. Wij zouden hem er goed bij kunnen gebruiken als schrijver van verhalen voor onze vereniging.

Internetbronnen met Wikipedia voorop maken het nu mogelijk om vanuit je eigen huiskamer allerlei hoogwaardige en de meest recente informatie te vergaren. Maar het van mond op mond persoonlijk doorvertellen, inclusief alle bijbehorende emoties en gevoelens, zijn hiermee niet vervangen.

Een interessante familie van schippers

Tenslotte: Geertruid Dijkstra was een dochter van Harm Fokkes Dijkstra die schipper was van beroep maar tevens reder want hij bezat - aandelen van - meerdere (zee-) schepen, die als thuishaven waarschijnlijk Noordhorn/Zuidhorn hadden. De veronderstelling dat de bij Barkmeijer gebouwde schoeneraak Rensina II van P. Eppinga uit Briltil het enige zeeschip was met als thuishaven Zuidhorn, klopt dan dus niet. Deze veronderstelling is te vinden in het nog te verschijnen artikel over de Barkmeijer werf in de Noordhornerga. Aan de familie Dijkstra uit Noordhorn, de grootouders van Harm Poort, is in het eerste nummer van ons blad aandacht besteed.

N.B. foto's van de familie Poort komen van Jaap Poort uit Zuidhorn.

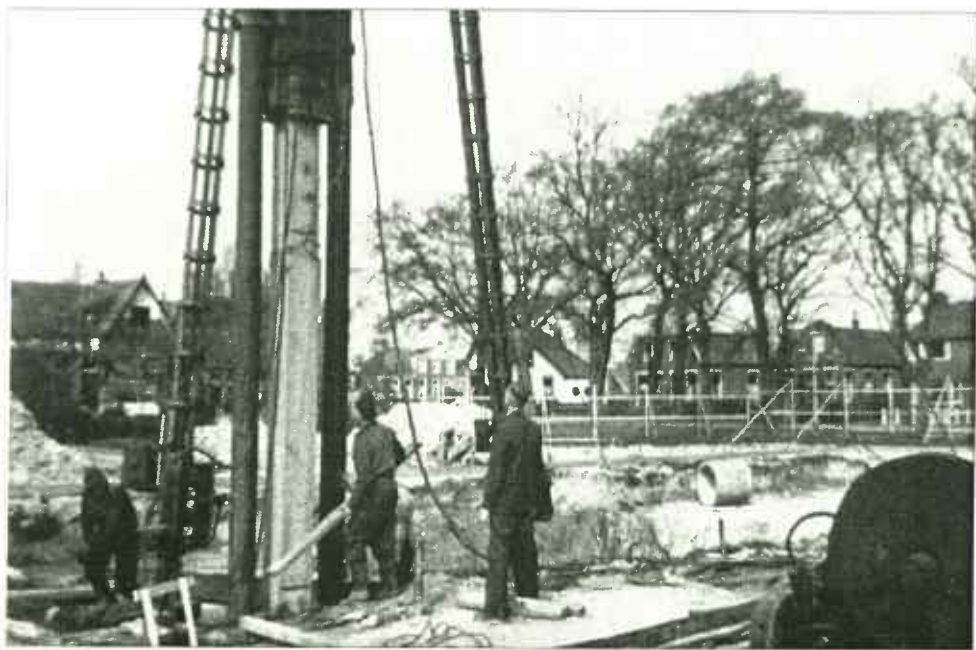
Piet Helmus

Uit het fotoarchief van Arnold Wegman

De omgeving van het voormalige Zonnehuis Zuidhorn

De geschiedenis van Zuidhorn heeft mij als geboren en getogen Zuidhorer altijd geboeid. In de loop van de jaren heb ik een vrij groot historisch fotoarchief van de vroegere gemeente opgebouwd. Toen de redactie mij vroeg of ik voortaan mijn medewerking wilde verlenen heb ik daarmee meteen ingestemd. Vandaar dat u met mijn eerste thema kennis kunt maken.

Het Zonnehuis is vrijwel gesloopt. Op het terrein komt nu een aantal nieuwe woningen. Maar hoe zag het er hier uit voordat in 1962 de eerste paal geslagen werd?



Afb.1 Het heien van palen in 1962 ten behoeve van de bouw van het Zonnehuis

Toen woonde hier de familie Egbert Scheeringa op een boerderij (afb.2), die eigendom was Hemke Scheeringa. Deze woonde in 'Het Huis met de Leeuwen' in de Nieuwstraat. Zijn huizen en boerderijen, ooit eigendom van de fam. Posthumus, waren allemaal witgekalkt, zoals op de luchtfoto (afb.2) duidelijk is te zien.. Het achterste huisje werd vroeger bewoond door Koos Kazemier. Hij was arbeider bij boer Holtrop aan de Zuiderweg en ging altijd te voet naar zijn werk .



Afb. 2 Luchtfoto van de hoerderij van Egbert Scheringa



Afb.3 De vooroorlogse Klinckemalaan gezien in zuidelijke richting. De woning in het midden werd in de jaren '40 bewoond door een tante van Egbert ; Sapke Scheeringa. Het hek rechts staat nog steeds voor huize Rustoord (huisnr.7). De grote steen werd ooit omver gereden en ligt nu aan de overkant van de weg.



Afb.4 Molen met boerderij van Tonnis Wegter aan de Hoofdstraat nz

Aan de noordkant van de Hoofdstraat (afb.4) stonden de boerderij van Tonnis Wegter en de molen, waarvan de bovenbouw in 1931 afbrandde.

Trienko Dijkema had in de onderbouw een grasdrogerij. Hij zelf woonde op de hoek van de Kikkersteeg/Jellemaweg en handelde in veevoer. Ook was er nog korte tijd een wasknijperfabriekje gevestigd.

Tussen de boerderij en de molen stond nog een huis dat bewoond werd door de oude Stoffer en Klaske Schripsema. Na afbraak van deze gebouwen verrees op deze plaats het nu al weer bijna afgebroken zusterhuis dat de toepasselijke naam 'Molenstee' droeg.

Tot slot

Mocht u zelf nog interessante foto's van historisch Zuidhorn bezitten, dan zou ik die heel graag even willen lenen, scannen en archiveren, waarna ik de foto's direct weer terug breng.

Arnold Wegman Zuidhorn.

Huisartsen in Noordhorn

Inleiding

Zoals toegezegd in het eerste nummer van ons blad in december , zal in deze periodiek aandacht worden besteed aan de brief van Hes, de schoenmaker, die handelt over huisartsen in het dorp Noordhorn. Alles wat Hes zelf daarover zegt is in dit artikel cursief gedrukt. Dit ter onderscheiding van eigen tekst.

Al generaties lang weten de inwoners van de - oude - gemeente Zuidhorn niet beter dan dat hun huisarts in Zuidhorn woont. In de negentiende eeuw waren er echter ook huisartsen in Noordhorn gevestigd. Over tenminste twee van deze artsen is enige informatie voor het nageslacht bewaard gebleven. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de door Hes beschikbaar gestelde brieven.



Afb 1 Weinig dorpsgezichten zijn meer beeldbepalend dan het zuidelijke deel van de Langestraat. Ondanks dat het huis, op deze foto van ca. 1900 nu een andere kleur heeft en ook wat blijkt te zijn uitgebreid, terwijl de molen zich achter een lichte nevel lijkt te willen verschuilen, zal iedere Noordhorner dit plaatje onmiddellijk herkennen. Het tweede huis links is de dokterspraktijk en woning van de Noordhorner huisarts van Assen

Het huis

In deze bijdrage zal iets worden verteld over dokter van Assen en dokter Meder. Aan de Langestraat staat een groot wit huis, bij sommige (oud) inwoners van ons dorp bekend als de vroegere dokterswoning. Bij het huis is een vrij forse schuur aangebouwd, die geschikt was om bijvoorbeeld aan een koets met paard onderdak te verlenen. Deze ruimte is lange tijd gebruikt als werkplaats voor het bedrijf van Japenga, die er een installatiebedrijf uitoefende. In de ruimte tussen het woongedeelte en de werkplaats heeft mevrouw Japenga jarenlang een postkantoor beheerd.

Volgens onze bron, schoenmaker Hes, woonde dokter van Assen hier; andere bronnen bevestigen dat. Of dokter Meder daar ook heeft gewoond heb ik tot dusver niet met zekerheid kunnen vaststellen, maar het komt mij wel waarschijnlijk voor. Bij de volkstellingen, waarvan de gegevens in het geheugen van onze samenleving, de Groninger Archieven, worden bewaard, komen de huisnummers echter niet precies overeen. Volgens de burgerlijke administratie van de gemeente Zuidhorn, tussen 1850 en 1870, had het huis waar van Assen woonde, nummer 69 en bij dokter Meder worden drie nummers vermeld, n.l. 113, 126 en 169. Enkele malen verhuisd? .. waarschijnlijk wel.

Dokter van Assen

Dokter Petrus van Assen werd in 1807 te Dokkum geboren. Wanneer hij zich precies in Noordhorn heeft gevestigd als huisarts heb ik niet kunnen achterhalen, evenmin als wie voor hem in Noordhorn arts was. Hij moet dus gewoond hebben in het witte doktershuis. Het is de moeite waard om enkele gebeurtenissen te verhalen om een indruk te krijgen wie van Assen was. Volgens Hes was hij een kundig arts, een getuigenis waar je het als dorpsdokter wel mee kunt doen. Hij was vrijgezel en lustte heel graag een borreltje.

Maar laten we eerst maar eens horen wat Hes hierover te vertellen heeft:

Herinneringen van schoenmaker Hes

“Op een avond dat dokter weer aan de zwabber was kreeg een troepje jongelui het in de zin naar dokters huis te gaan. Ze gingen vrolijk naar de keuken en aan het kaartspelen. Er was immers geen gevaar. Was het daar maar bij gebleven dan was het niet zo goed afgelopen maar ze zagen plotseling dat dokter een dikke schenk in de wiem (ham in kastje in of bij de schoorsteen, PH) had hangen. Na wat overleg haalden ze de schenk van boven en sneden hem aan en een waar festijn werd aangelegd wat prachtig en mooi ging en zeer luidruchtig werd, totdat plotseling de deur openging en een dikke basstem zei: “Goeden avond”, “Zoo”, zei de dokter, “gaat dat hier zoo toe”. Dat viel de jongelui als een koud bad op ‘t lijf. Maar dat hondje kreeg nog een lelijke staart. Dokter wilde er geen rechtzaak van maken, maar trad zelf als rechter op en wel op de volgende wijze.

Voor volgende zondag moest J. 7,50, P. 10,-, P.H. 10,-, J.H. 7,50 en nog een paar 5,- betalen; de dokter scheerde de schapen naar ze wol hadden. Ze moesten dat geld voor de volgende week in het armzakje van de kerk gooien. Hij zou zelf informeren of dat ook gebeurd was. Was dat niet het geval dan zou hij het aangeven bij de politie. De heren keken lelijk op hun neuzen bij het horen van dit vonnis, doch zij hebben het gedaan om de schande te voorkomen, maar ze hebben nooit zulke dure schenk gegeten en een zeer dure les gehad. Om verschillende redenen heb ik de namen verzwegen”.

Gezien het tijdsverschil tussen dit voorval en het jaar waarin dit verhaal is opgeschreven is het wel opvallend dat Hes de namen van de mensen nog wist, anders kon hij immers de initialen niet noteren. Welke redenen hij had om de namen te verzwijgen?..., je kunt er alleen maar naar gissen.

Zelf merkt hij hierover op:

“Ik was tegen wil en dank aangewezen om schoenmaker te worden maar kon er als 13 jarige jongen niets tegen in brengen. Het was dus om die tijd dat mijn verhalen beginnen welke ik toentertijd van mijn vader en zijn vriend Jacob Homan opving. Homan kwam wel iedere dag bij ons, dat waren een paar echte Noordhorners welke altijd verhalen uit de oude doos hadden te vertellen en naar welke ik met open ooren zat te luisteren”, einde citaat.

Eén ding staat voor mij als een paal boven water: Hes was een man met een geweldig goed geheugen. Ik kan mij nauwelijks voorstellen dat hij een oud schoolschriftje of iets dergelijks bij zich had op het bankje waarin hij aantekeningen maakte; hij spreekt er zelf nooit over.

Het artsengezin

Omdat dokter van Assen geen eigen gezin had waren er diverse personen als huispersoneel bij hem in dienst en tevens inwonend, allen geboren en getogen Noordhorners. Op een kaartje van alle bewoners van dokter van Assens huis treffen we, naast Itje Noordhof, vermeld als dienstmeid, een compleet gezin aan, n.l. Jan Kwant, geboren in 1825 en Grietje Hoekstra in 1829, die op 22 mei 1851 waren getrouwd. Ze hadden toen 2 kinderen, Hesterdina geboren op 12 februari 1852 en Harm, geboren 19 november 1853. Na de dood van dokter van Assen hebben Jan en Grietje kennelijk nog een tijdlang in het doktershuis gewoond omdat zoon Harm hier overleed op 5 juli 1854. Jan was, evenals zijn vader, van beroep ‘vleeschhouwer’ (slager) en Grietje was een boerendochter; zij was een zuster van Geertje Hoekstra waar Harm Fokke Dijkstra, de schipper mee getrouwd was; een tante dus van Harm Poort.

Vroeg overleden

We laten nog één keer onze schoenmaker aan het woord: *“Van Assen had een oude huishoudster welke Tjitske heette. Naar de overlevering is deze Tjitske aan brandwonden overleden. Ze had een warme stoof onder de voeten welke in brand is geraakt en daar ze zat te slapen heeft ze dat te laat ontdekt”*. (einde van de brief)

Van deze gebeurtenis heb ik tot nu toe niets kunnen terugvinden in andere bronnen.

Op 12 november 1852 kwam een voortijdig einde aan het leven van deze ‘goede’ dorpsdokter. Hij werd op een morgen dood gevonden op het land van J.R.

Kuipers, volgens Hes was hij toen onderweg van het Noordhorner tolhuis, dat tevens als herberg dienst deed, en had daar te diep in het glaasje gekeken. Hij verplaatste zich kennelijk met een hondenkar, want de overlijdensakte vermeldt dat 's morgens bij het ochtendgloren, zijn twee honden langs de Schipsloot, trouw de wacht hielden bij de verongelukte Petrus van Assen. Hij is dus maar 45 jaar oud geworden.

Dokter Meder

Na het sterven van de populaire van Assen, was er dus geen huisarts meer die a.s. moeders assisteerde bij de bevalling en die stervenden de ogen dichtdrukte.

Daarom moest er zo gauw mogelijk een nieuwe komen en die werd gevonden.

Dokter van Assen werd opgevolgd door dokter Anton Gabriël Meder, die op 11 februari 1819 in Winschoten is geboren. Hij was de zoon van Johannes Joachim Meder en Henrietta Swalue; zijn vader was procureur van de rechtbank. Anton Meder was getrouwd met Janke Post afkomstig uit Nieuwolda.

Van dokter Meder weten we al het een en ander, omdat Wija Friso in haar boekje *“In en rondom de kerk van Noordhorn”*, enkele wetenswaardigheden over hem heeft verteld. Of hij een kundig arts was, evenals zijn voorganger? Hij heeft in ieder geval wel geschiedenis gemaakt in de ‘problemen rond de herengestoelten’ (kerkbankenkwestie) in de Hervormde kerk in Noordhorn, waarvan hij tevens kerkvoogd was. Dat ze ook in een kerkelijke gemeente, tegen de verwachting in, ruzie kunnen maken heeft hij toen wel bewezen. Ik acht het niet erg waarschijnlijk dat een huisarts hier een goede naam van krijgt.

Nevenwerkzaamheden

De dokter begaf zich ook op andere terreinen. Er is mij daarvan een voorbeeld bekend en het had te maken met de modebewustheid van boerinnen. Bij de eerste feestelijke bijeenkomst van de maatschappij van Landbouw en Nijverheid in het Westerkwarier hield hij een lezing voor de aanwezige dames over: 'De mode in verband met de Nijverheid'. Een verband met zijn eigen beroep lijkt mij niet voor de hand liggend.

In september 1874, bij het stichten van de Nutskleuterschool of bewaarschool, was dr. A.G. Meder een van de oprichters, samen met ds. A. T.H. Blaauw, J. Heeres, J.P. Tillema en J.M. Homan, allen Noordhorner notabelen.

Volgens Poort heeft Meder een boek geschreven bij de nieuwbouw van de hervormde pastorie in 1860, waarbij hij ook over deze woning het een en ander vertelt.

Mocht iemand dit boek bezitten; ik houd mij aanbevelen.

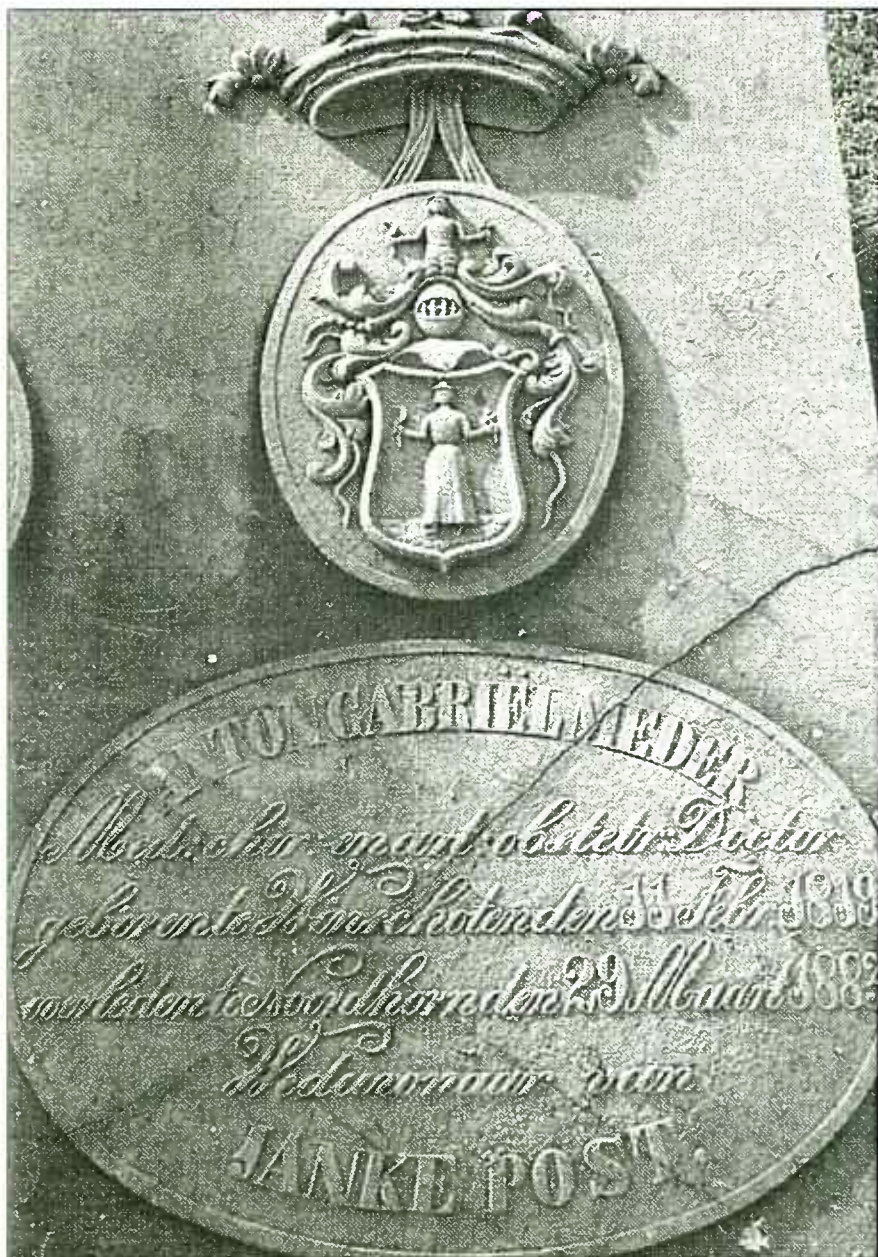
Dokter Meder is op 64-jarige leeftijd op 29 maart 1883 overleden in Noordhorn. Zijn vrouw was ruim een jaar daarvoor al overleden, op 28 december 1881. Het echtpaar Meder is begraven op het kerkhof in Noordhorn.

De laatste huisarts in Noordhorn

Er is ook korte tijd sprake van een arts-assistent: de echtgenote van ds. Blaauw. Deze predikant stond in Noordhorn van 5 juli 1874 tot 8 december 1875. Zijn vrouw Lamina Heering was arts en heeft hier af en toe waargenomen voor dokter Meder.

Of het huisartsenverhaal hiermee is afgesloten? Het is volgens mij wel zeker dat er na Meder niet weer een huisarts in Noordhorn heeft gewoond. In 1886, drie jaar na Meders verscheiden was dokter Boerema behulpzaam bij het ter wereld komen van nieuwe wereldburgers in Noordhorn; hij woonde aan de Hoofdstraat in Zuidhorn, tegenover de Eiberhof. Ook is zeker dat van Assen niet de eerste huisarts was in Noordhorn. In het schoolmeestersrapport van 1828 schreef meester Knoop dat er in Noordhorn een geneesheer of dokter woonde. Een andere bron vermeldt dat er in 1809 in ons dorp zelfs twee huisartsen waren. Wat betreft een adequate geneeskundige verzorging zat het in ons dorp wel goed.

Piet Helmus



Afb 2 De grafzerk van dokter Meder op de begraafplaats van Noordhorn, een interessant deel van het archief, waar vaak de zoektocht naar voorouders begint.

Handel in zitplaatsen in de Hervormde kerk van Zuidhorn in de 18^e eeuw

Zo nu en dan wordt de Historische Kring Zuidhorn verblijd met een schenking. Onlangs schonk de familie Borkhuis-Wobbes uit Zuidhorn een akte uit 1777 over de verkoop van een zitplaats in de kerk van Zuidhorn aan onze vereniging.

Het is niet altijd vanzelfsprekend geweest dat kerkgangers voor het bijwonen van een kerkdienst zelf een plaats in de kerk konden uitzoeken. De herenbanken - waarmee de hervormde kerk in Zuidhorn rijk bedeeld is - waren destijds enkel bestemd voor de borgheren en hun families. Borgheren zorgden er voor dat hun familiebank van een fraai opzetstuk van houtsnijwerk werd voorzien.



Afb. 1 Herenbank met opzetstuk

Foto: Ettelies Mobach

Van de overige kerkbanken werd een deel van de zitplaatsen in eigendom en een deel in huur uitgegeven. Wat daarna resteerde was een aantal vrije zitplaatsen. Tenslotte moest de kerkganger bij het kiezen van zijn zitplaats ook nog rekening houden met het onderscheid tussen mannen- en vrouwenzitplaatsen.

Zoek het niet te ver haal het bij de Zevenster

- **Diervoeders**
Honden, Katten, Knaagdieren, Vogels en Kippen
- **Diverse Tuinbenodigdheden**
Kunstmest, Kalk, Potgrond, Koemestkerrie
- **Petura afrastering**
- **Werk schoenen, Klompen, Laarzen en Overall's**
- **Farming Toys speelgoed voor uw kinderen**
Siku, Britains, Jodel en Bruder (Geeft catalogus af te halen)



De Zevenster
Kuipers v.o.f.
De Gast 82 – Zuidhorn
Tel. 0594-502074



- Verkoop nieuwe en gebruikte auto's
- Reparatie, onderhoud en APK van alle merken
- Avia tankstation met bediening

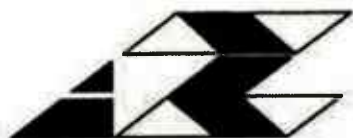
Toyota dealer



Langestraat 22 Noordhorn
Tel. 0594-507850



Hoofdstraat 23 ZUIDHORN Tel: 0594-500277



Administratiekantoor

Rossing

www.rossingadm.nl



BURGLER

TRANSPORT BV



Industrieweg 2a
9804 TG Noordhorn
Telefoon (0594) 50 25 33
Fax (0594) 50 23 93
www.burgler.nl

**Gespecialiseerd in het vervoer
van vloeistoffen**



Dierenspeciaalzaak
Tuinbenodigdheden
Hengelsport
Vrijtijdsartikelen,

Dorpsvenne 5 / Nieuwstraat 3
Tel.: 0594 502502
Fax: 0594 507649
(We bezorgen gratis)
e-mail: ahcwegman@cs.com
www.arnoldwegman.nl

**Tegen inlevering van deze advertentie 10% korting op uw aankopen
(geldt niet voor aanbiedingen)**

TWEEWIELERHUIS S. DE VRIES



Noorderweg 2
9804 RM Noordhorn
0594-502066

Bezoek ook onze website:
www.devriestweewielersnoordhorn.nl

Wonen aan de Frankrijkerlaan



Afb. 1 Foto uit ca. 1920 met de school, de meesterswoning en drukkerij Jan Drent

Bijna 190 jaar geleden was de Frankrijkerlaan de noordelijke begrenzing van het dorp Zuidhorn. Vanaf de Gast, de vroegere Rijkstraatweg, bereikte je de Brilweg en het dorp Briltill via de Frankrijkerlaan. Vanaf deze weg kon je de Hanckemaborg zien liggen. Het landgoed grensde in 1870 nog tot aan de Frankrijkerlaan. Eigenaar en bewoner was Mr. Arnoldus Gelderman, burgemeester van Zuidhorn van 1852 – 1866. Na zijn overlijden op 9 mei 1868 verkochten de erven, zijn vrouw en zoon, het landgoed Hanckema in 56 stukken. Mr. Maurits Clant Bindervoet kocht alleen de borg met omliggende gronden. Een deel van de gronden perceel 4 (afb.2), grenzend aan de Frankrijkerlaan en Boslaan, werd in 1874 gekocht door Derk van Til van boerderij De Westenburg aan de Holtweg te Zuidhorn.

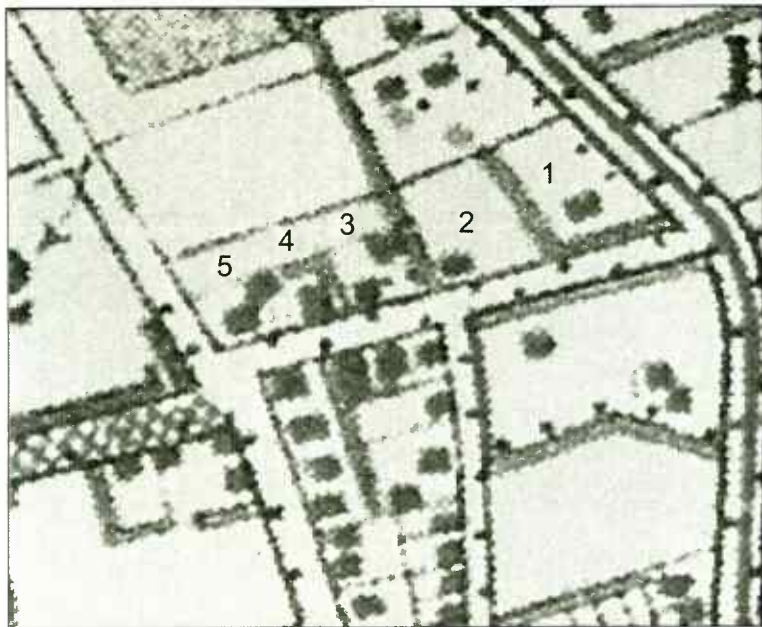
PERCEEL 4. Den Vollen Eigendom van ongeveer de Zuiderheft, invoege door eene Slenk is afgescheiden, van 1 Bunder, 48 Roeden, 60 Ellen Land (Zwarte Zeven), sectie F, no. 64.

Dit Perceel zal hebben regt van Weg op de Laan, loopende voorbij Hanckema.

. Afb.2

Tot 1880 gebruikte boer Derk van Til dit land voor agrarische doeleinden. Daarna kwam de dorpsuitbreiding op gang aan de Frankrijkerlaan-noordzijde.

Bouwen aan de Frankrijkerlaan nz vanaf ca 1880



Afb.3 Kaart van 1905

De eerste woning, die omstreeks 1850 werd gebouwd staat op de hoek van De Gast-Frankrijkerlaan, een rentenierswoning. (1). Hier woonde architect Viets met zijn vrouw Frederika Poll. Later de fam. Feldbrugge.

Vervolgens werd de woning van Wed.Siersema gebouwd (2).Deze is later gesloopt.

Op 18 december 1880 besloot de gemeenteraad een nieuwe Openbare Lagere School (3) te bouwen ter vervanging van de school aan de Schoolstraat.

Op het schoolterrein kwam in 1885 een vrijstaande woning voor het schoolhoofd.

Naast het schoolmeestershuis werd voor Kornelis van Weerden en zijn vrouw Ietje Kleima in 1884 een woning gebouwd (4)., nu Frankrijkerlaan 17.

Op de hoek van de Frankrijkerlaan – Boslaan liet in 1884 de Firma Heeringa & van Weerden een pakhuis bouwen ten behoeve van een handel in wijn en gedistilleerde dranken.(5). Nu drukkerij Hekkema

We gaan in het volgende nader aandacht besteden aan woning Frankrijkerlaan 17 (voormalig pand Teelken)

De geschiedenis van het huis Frankrijkerlaan 17

Dit ruime woonhuis van twee verdiepingen en achterhuis werd gebouwd in 1884.

Dit jaartal staat links en rechts van de voordeur met de initialen **K.v.W.** en **I.K.**, die staan voor Kornelis van Weerden en Ietje Kleima.



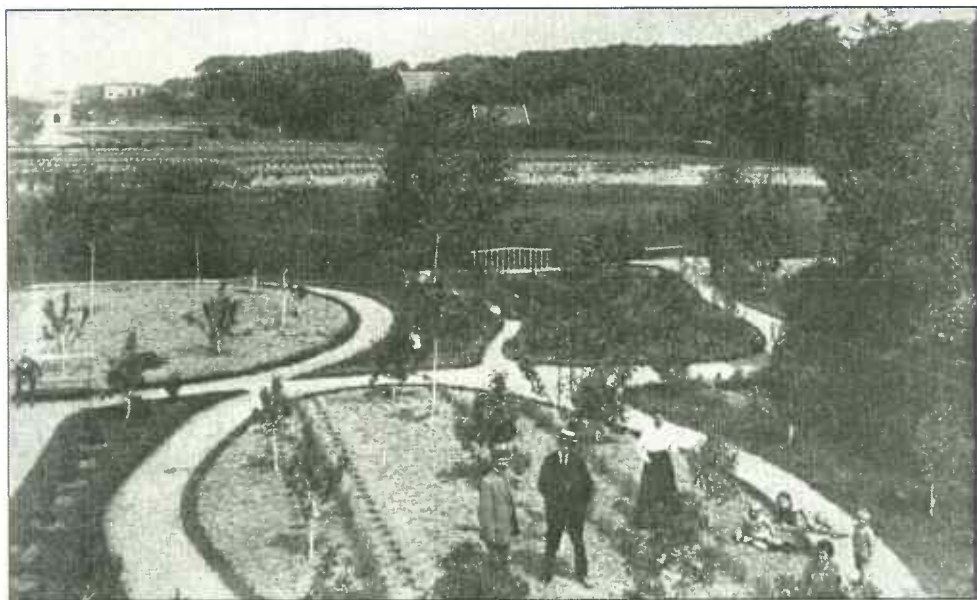
Afb.4 Woonhuis met drukkerij (links) en winkel (rechts)

Kornelis was de zoon van Sjoerd van Weerden en Hiltje Togtema, die op de boerderij De Hoogte woonden aan de Zuiderweg 6 te Zuidhorn, Kornelis en Ietje hebben dit huis 10 jaar na hun huwelijk (25 juni 1874) laten bouwen. Ze waren toen resp.35 en 31 jaar oud
Het huis staat op een perceel, groot 1160 m², en lijkt qua bouwstijl op een rentenierswoning. Wellicht betaald door hun ouders, die niet onbemiddeld waren

In 1916 kocht Jan Drent het huis van de fam. Van Weerden en hij begon hier een winkel in rokerswaren en kantoorbenodigheden.
Hij breidde het huis in 1918 uit met een erker met balcon aan de oostkant en bouwde in 1920 aan de westzijde een aanbouw van ca 40 m² voor zijn elektrische drukkerij.(afb.4).

Sinds 1913 was er electriciteit in Zuidhorn aanwezig.

In 1918 vergrootte Jan Drent zijn achtertuin door er een strook grond, groot 1570 m², bij te kopen van Sjoert Jan Heeringa, gemeenteontvanger te Zuidhorn.
Daarna liet hij een mooie Engelse tuin (slingertuin) aanleggen (afb.5) Tegelijk met deze foto van de tuin maakte de fotograaf in ca. 1920 ook een familieportret . (afb.6) in de voortuin.



Afh.5 De tuin met de fam Drent, kwekerij Hanckema en de sigarenfabriek in de verte.



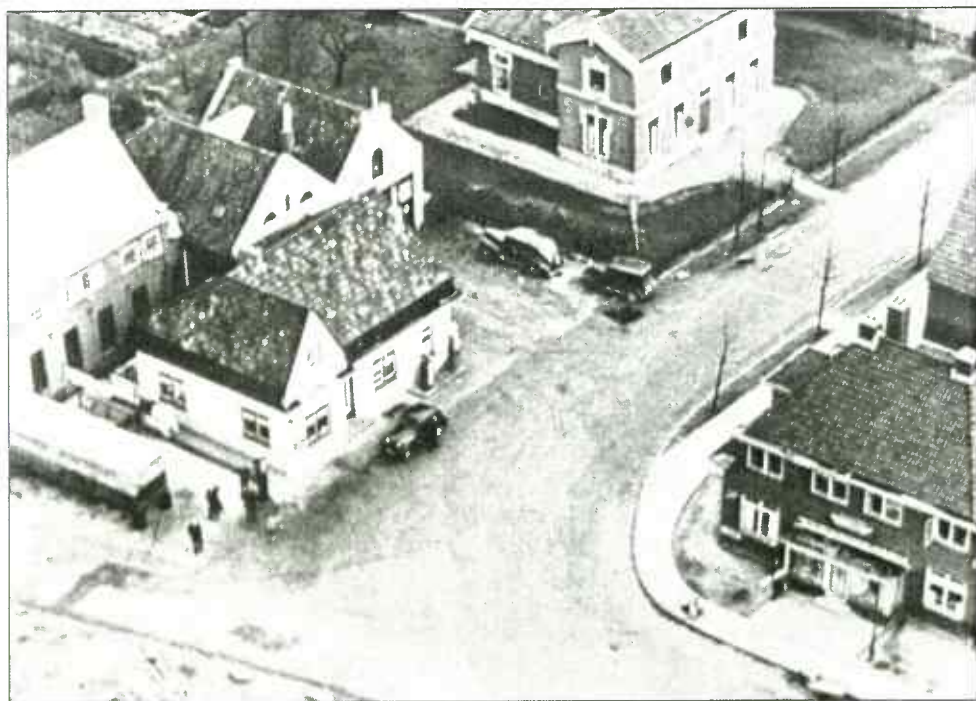
Afh. 6 De familie Drent (ca. 1920.) Let op de elektrische leiding linksboven in de foto.

De familie Drent zou tot 1924 op nummer 17 blijven wonen. De volgende eigenaar was Jacob Zetsma. Hij bezat een stadsboerderij in Lauwerszijl en ging rentenieren.

Later is de woning ook een aantal jaren verhuurd geweest, ondermeer aan Ds. en mevr. Swart uit Niekerk. Toen in 1957 het huis vrij kwam, gingen dochter Harmina Zetsma, haar man Pieter Wieringa en hun kinderen Jaap en Leen er wonen. Zoon Jaap en zijn vrouw Corrie Waterholt woonden na hun huwelijk van december 1959 tot juni 1960 in bij de ouders, noodgedwongen omdat hun huis aan de Julianalaan nog niet afgebouwd was.

Van 1965 – 1973 waren Jantje van de Berg en Heerko Groefsema, architect te Groningen, de eigenaren. Slechts enkele jaren woonden ze er, daarna werd het huis gestoffeerd verhuurd.

In 1973 kochten Albert en Greetje Teelken het huis aan de Frankrijkerlaan. Ze woonden er 36 jaar met hun drie dochters, en droegen het in 2009 over aan hun dochter Willemine, haar man Arjen Smedes en hun drie kinderen



Afb 7, Luchtfoto 1946 Kruispunt Frankrijkerlaan – Jellemaweg

Wiebe Renkema

Verdwenen voetpaden in de gemeente Zuidhorn

Begin 2009 ontstond er kortstondig opwindning over het voornemen van de gemeente Zuidhorn om een aantal voetpaden *van de legger te halen*. De zaak werd door bezorgde leden van de monumentencommissie onder de aandacht gebracht van Radio Noord. En op de vroege ochtend van 23 februari arriveerde Ellen Bourgogne met haar zendautootje om de meningen ter plekke te peilen. Wethouder Oomen draafde op en ook een lid van de historische kring gaf zijn mening. En uiteindelijk werd het voornemen destijds van de agenda gehaald. Maar vroeg of laat zal het waarschijnlijk opnieuw ter sprake gebracht worden.

Waar ging het om

Op de oude militair-topografische kaart, zie achterflap, geven stippellijnen de openbare paden aan waarlangs men vroeger te voet het snelste van a naar b kon lopen. Rondom Niehove bijvoorbeeld zien we een aantal paden ingetekend. Zie omslagfoto. De meest bekende voetpaden naar of vanuit de kern van Zuidhorn waren de Oostergast, de Westergast, het stenen pad naar Den Horn en het pad naar Enumatil. Deze paden hadden de status van openbare weg en waren daarom 'op de legger van wegen gebracht.' In het dossier stond vermeld wie welk deel van het pad moest onderhouden.

Het voetpad naar Enumatil

Bijgaand kaartfragment behorende bij de Legger van 1931 laat zien hoeveel onderhoudsplichtigen er waren. Eens per jaar werd het pad geschouwd. Of de gemeente daarin erg consequent was? Tiemen Muller (88) vertelde wat het onderhoud inhield. Van tijd tot tijd werkte men het pad met de schop bij. Met zand uit de berm werden de kuilen gedicht en als het nodig was werd de 'omstap' aan de slootkant van het hek gerepareerd en opnieuw wit gekalkt. Dat laatste gebeurde om het hek ook in het donker te kunnen zien. Wanneer Muller het pad voor het laatst bijwerkte? Het is in ieder geval al lang geleden.

Een vooroorlogse wandeling naar Oostwold

Ik ben op zoek gegaan naar Zuidhorners die vroeger nog regelmatig gebruik van het Holtpad maakten en ik belandde uiteindelijk in Neede in de Achterhoek. Daar woont Anne Kruijer, oudste uit een gezin van zeven kinderen. Haar ouders woonden net voorbij de 'nijtoen' (nu de begraafplaats) aan de Zuiderweg. Zij ging in het weekend regelmatig samen met haar jongere broer bij opa en oma in

Oostwold logeren. Ze liepen er langs de kortst mogelijke route in ongeveer een uur naar toe. Op hun tocht vanuit de Klinckemaburen liepen ze eerst over de recën Voorbij de boerderij van Hes werd het pad tenslotte een 'stenen' paadje door de weilanden. Bij de Zuidertocht was het even uitkijken, hier lag een plank of een badde over de sloot. Bij de 'middelste' boerderij (Groot Boskamp), waar toen de familie Hofstee Holtrop woonde, kwam het pad uit op de Zuiderweg. Die staken de kinderen over om hun weg door de weilanden in zuidelijke richting te vervolgen. Op de Westerdijk aangekomen moesten ze een stukje richting Den Horn tot ze bij de Kerkeweg waren. Deze kaarsrechte weg die bij de Oostwolderdraai het Hoendiep kruist komt midden in het dorp Oostwold uit. Vandaar was het nog maar een eindje naar de boerderij van de grootouders. Of ze onderweg ooit avonturen beleefden? Anne herinnert zich een zondag waarop zij doornat thuiskwamen. Hoewel er een bui dreigde had oma hun toch op pad gestuurd. Kennelijk had ze haar kleinkinderen weer lang genoeg om zich heen gehad. Ze vertelt ook over de streken van de jongens van Hes van **'de Hondebult'**. De gebroeders Luit, Tönnis en Dirk waren notoire grappenmakers waarvoor je op je hoede moest zijn. Liet je je klompen op de stoep staan dan goten ze er water in. En ook je fiets was voor hen niet veilig, voor je het wist had iemand je band leeg laten lopen.



Afb.1 De naam Hondebult is gebaseerd op de veronderstelling dat de zandopduiking onder de boerderij een voortzetting van de Hondsrug is.

Waarom niet langs de Zuiderweg ?

De Zuiderweg was in vroeger jaren nauwelijks een aantrekkelijk alternatief voor de wandelaar of de fietser. De weg was slecht begaanbaar en vergeleken met het voetpad was het ook nog eens om! Het eerste deel van deze oude dijk was in die tijd deels een sintelree. Daarna volgde een stuk kleidijk waarlangs in 1932 een smal fietspadje was aangelegd. En het laatste stuk tot aan het Hoendiep was even slecht begaanbaar als het eerste stuk.

Vanaf 1922 toen zij een 'Comité van Actie' oprichtten drongen de boeren bij gemeente en provincie aan op de verbetering van de Zuiderweg. Maar het duurde tot 1957 voordat de weg grondig werd aangepakt. De kosten bedroegen meer dan 300.000 gulden waarvan 25 % in 30 jaarlijkse termijnen door de gezamenlijke boeren betaald moest worden. Een en ander naar rato van het aantal hectares dat zij pachtten of bezaten.

Opening van de geasfalteerde Zuiderweg



Afb.2 Opening Zuiderweg door de dochter van Burgemeester Stronkhorst

Op 3 oktober 1957 werd de geheel verharde Zuiderweg vrijgegeven voor het verkeer. Deze gebeurtenis vond plaats bij de afslag naar het Hoendiep.

De dochter van burgemeester Stronkhorst knipte om 17.30 het lint door, daarbij geholpen door haar vader. En Jantje Kruijer mocht als eerste met haar driewieler het nieuwe wegdek uitproberen. Diverse 'aanwonenden' van de Zuiderweg staan op deze foto bijeen. Van links naar rechts staan Jan ter Veer, Gauke Harkema, Rensina Kruijer, Alie Kruijer, Anko de Vries (met snor) met achter hem Fokke Buursema, dan mevrouw Stronkhorst, vader Kruijer half achter de hoed van de burgemeester en rechts van Stronkhorst zijn de gezichten te ontwaren van o.a mevrouw Ter Veer.

De doorgaande verbinding tussen de zuidkant van het dorp en het Hoendiep was een feit !

Voetpad adé

Na deze gebeurtenis verloor het Holtpad snel aan betekenis. De boeren die voorheen nog gebruik maakten van de route langs Holtpad en Holtweg namen nu de Zuiderweg. Alleen de boerderij de Westerborg behield zijn uitgang naar de Holtweg. En op een gegeven moment werd er ook een adreswijziging doorgevoerd. Het kwam namelijk steeds vaker voor dat vreemdelingen die bij Muller, Staal of Hes op de Holtweg nr 13- 17 moesten zijn niet wisten hoe ze daar moesten komen.



Afb.3 Hier eindigt de Holtweg. Verderop liggen nog de reeën van Staal en Hes, het zijn de resten van de oude verbinding tussen de boerderijen en de zuidkant van het dorp.

En dus 'verhuisden' de drie boerderijen die tot dusverre aan de Holtweg stonden naar de Zuiderweg. Deze adreswijziging was de laatste, en administratieve bevestiging van het feit dat de wandelroute naar Enumatil had opgehouden te bestaan. Alleen zo af en toe was er nog een wandelaar die een ommetje maakte via Holtpad en Zuiderweg.

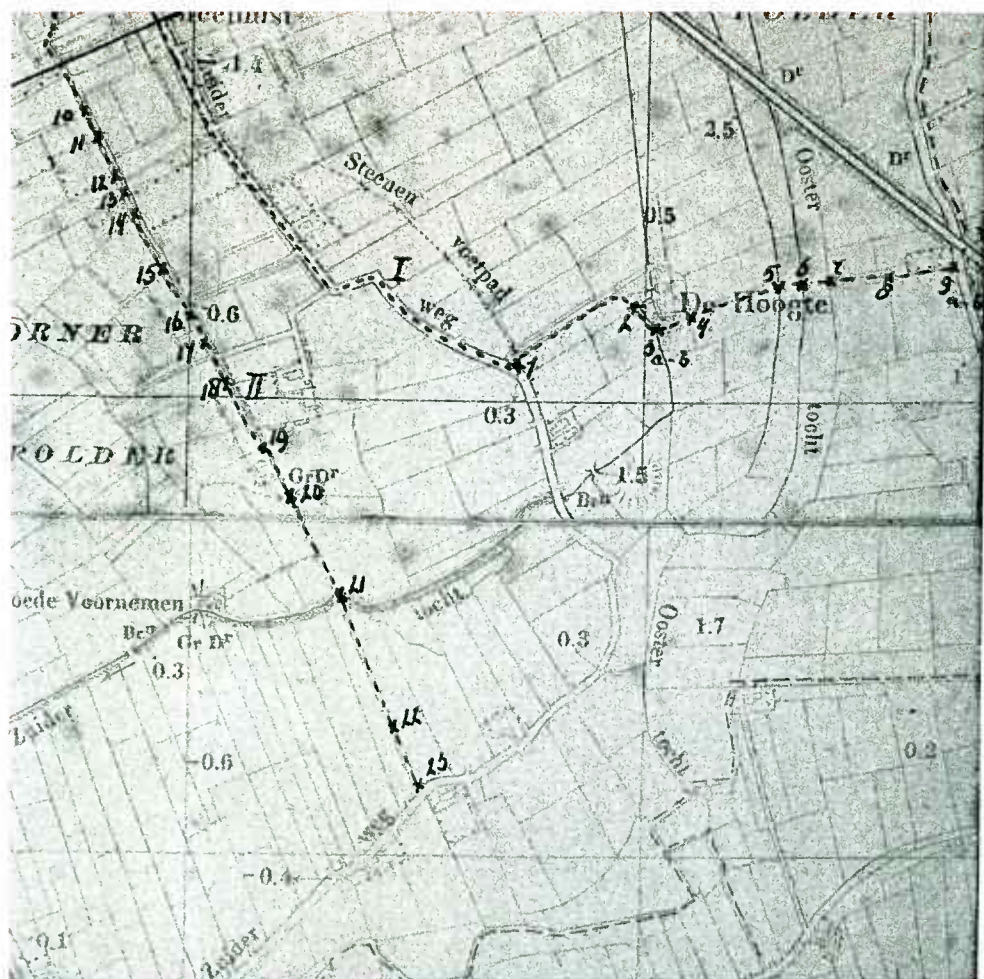
Sybesma's ommetje

Het moet ergens in de jaren 70 geweest zijn toen de gemeente op initiatief van burgemeester Sybesma een plan bedacht om het pad een nieuw leven te geven. Er zou een met bomen gezoomd wandelpad aangelegd worden voor de Zuidhorner wandelaars. Dit plan is, waarschijnlijk mede door de stevige oppositie van Corrie Hes van de Hondebult, nooit van de grond gekomen. Zij en haar man maakten ernstig bezwaar tegen de aanleg van deze ongeveer 10 meter brede laan die hun land in stukken zou delen. Corrie Hes-Kroon (overleden 2007) zocht voor haar bezwaren steun bij de toenmalige commissaris Toxopeus. Zijn bemoeienis zou er mede voor gezorgd hebben dat het plan van tafel ging. Volgens haar man Klaas Hes was deze gebeurtenis aanleiding voor Corrie om politiek actief te worden.

Nooit meer door de weilanden naar Enumatil ?

In de laatste decennia zijn overal in de provincie gecombineerde wandel- en fietspaden aangelegd om het actief recreëren te bevorderen. Een wandeling of een fietstocht langs zo'n pad door de weilanden kan een bijzonder genoeg zijn. Je neemt je omgeving op een heel andere manier waar wanneer je langs het Hamsterpad naar Piloersema fietst, of wanneer je Niehove lopend vanuit het zuiden bereikt. Hoe zou het voelen wanneer je op het einde van de Holtweg gewoon rechtdoor zou kunnen lopen met aan je linkerkant een houtwal en aan de rechterkant het uitzicht over de weilanden. Er zou met weinig kosten een simpel voetpad gemaakt kunnen worden. Het paadje tussen de Nutweg en de Poffert is een goed voorbeeld van zo'n simpele oplossing. Het hebben van een juridisch aanknopingspunt is een belangrijke voorwaarde voor het welslagen van zo'n initiatief. Daarom is het van belang dat oude voetpaden op de legger blijven staan!

Nico Attema



Afb.4

Detail uit de kaart behorend bij de legger van wegen van de gemeente Zuidhorn uit 1931. Ingetekend staan het voetpad naar Enumatil (10-23) en het voetpad naar Den Horn (1-9) dat via de boerderij 'de Hoogte' liep en bij de spoorwegovergang uitkwam op de Hoogeweg. Bij nr. 21 lag een plank over de Zuidertocht. Voetgangers die naar Enumatil wilden gingen even eerder al rechtsaf en liepen dan langs de molen 'Het Goede Voornemen' en de noordkant van de Zuidertocht naar de Trekweg langs het Hoendiep.

Op de topografische kaarten van de provincie Groningen, die rond 1905 vervaardigd werden, staan ook de openbare voetpaden (kerkpaden). Ze worden met een stippellijn aangegeven. Op onderstaande kaartfragment zien we de vele paden naar en van Niehove.

